

Bozorova Dinora

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi,
2-24-guruh talabasi*

Xolmatova Asila Menglimurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi

asilaholmatova2@gmail.com

orcid: 0009-0005-8156-9737

Annotatsiya

Mazkur maqolada davlat byudjetining iqtisodiy tizimdagi tutgan o'rni, uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sir etish mexanizmlari hamda byudjet siyosatining strategik ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida davlat byudjetining daromad va xarajatlar tuzilmasi, qayta taqsimlovchi funksiyasi va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli kompleks yondashuv asosida yoritiladi. Davlat byudjeti orqali ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy faollikni rag'batlantirish masalalari chuqur tahlil qilinib, byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish zarurati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari davlat byudjetini boshqarish siyosatini takomillashtirish va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, fiskal siyosat, byudjet xarajatlari, byudjet daromadlari, ijtimoiy rivojlanish, iqtisodiy o'sish, qayta taqsimlash.

Abstract

This article scientifically analyzes the role of the state budget in the economic system, the mechanisms of its influence on socio-economic development, and the strategic importance of budget policy. Within the framework of the study, the structure of income and expenditure, the redistributive function of the state budget, and its role in ensuring macroeconomic stability are covered on the basis of an integrated approach. The issues of financing social sectors, infrastructure development, and stimulating economic activity through the state budget are deeply analyzed, and the need to increase the efficiency of using budget funds is substantiated. The results of the study are of scientific and practical importance in improving the state budget management policy and ensuring sustainable socio-economic development.

Keywords: state budget, fiscal policy, budget expenditures, budget revenues, social development, economic growth, redistribution.

Kirish. Davlat byudjeti zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishdagi eng muhim moliyaviy instrumentlardan biri hisoblanadi. Davlat tomonidan jamlanadigan va taqsimlanadigan moliyaviy resurslar orqali jamiyatning ustuvor ehtiyojlari qondiriladi, iqtisodiy rivojlanish yo‘nalishlari belgilanadi hamda ijtimoiy barqarorlik ta‘minlanadi. Iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, aholi sonining o‘sishi va ijtimoiy majburiyatlarning kengayishi davlat byudjetiga bo‘lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Shu sharoitda davlat byudjetining samarali boshqarilishi nafaqat moliyaviy barqarorlikni saqlash, balki iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish va ijtimoiy tenglikni ta‘minlashning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, davlat byudjeti orqali ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya va infratuzilma kabi sohalarning moliyalashtirilishi inson kapitalining rivojlanishiga va uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishga xizmat qiladi. Shu sababli, davlat byudjetining mazmuni va funksiyalarini ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Asosiy qism. Davlat byudjeti iqtisodiy mazmuniga ko‘ra davlatning markazlashgan pul jamg‘armasi bo‘lib, u orqali milliy daromadning muayyan qismi qayta taqsimlanadi. Byudjet daromadlari asosan soliq tushumlari, bojxona to‘lovlari va boshqa majburiy yig‘imlar hisobidan shakllanib, davlatning iqtisodiy imkoniyatlarini belgilab beradi. Byudjet xarajatlari esa davlatning iqtisodiy va ijtimoiy ustuvorliklarini amalda aks ettiradi. Ijtimoiy sohalarga yo‘naltirilgan byudjet mablag‘lari aholi turmush darajasini oshirish, ijtimoiy tengsizlikni yumshatish va inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish va transport infratuzilmasiga yo‘naltirilgan xarajatlar iqtisodiy faollikni oshirib, xususiy investitsiyalar uchun qulay sharoit yaratadi.

Davlat byudjetining muhim funksiyalaridan biri uning qayta taqsimlovchi vazifasidir. Ushbu funktsiya orqali jamiyatda daromadlar o‘rtasidagi tafovutlar yumshatiladi va ijtimoiy himoya mexanizmlari amalga oshiriladi. Biroq byudjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligi masalasi doimo dolzarb bo‘lib qolmoqda. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, byudjet xarajatlarining hajmi emas, balki ularning maqsadli va natijador sarflanishi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish natijalarini belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, byudjet siyosatini rejalashtirishda natijadorlikka yo‘naltirilgan yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyidagi jadvalda davlat byudjeti xarajatlarining asosiy yo‘nalishlari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ta‘siri umumlashtirilgan:

Byudjet yo‘nalishi	xarajatlari	Asosiy maqsad	Ijtimoiy-iqtisodiy ta‘siri
Ta‘lim		Inson kapitalini rivojlantirish	Uzoq muddatli iqtisodiy o‘shish

Sog'liqni saqlash	Aholi salomatligini yaxshilash	Mehnat unumdorligi oshishi
Ijtimoiy himoya	Aholini qo'llab-quvvatlash	Ijtimoiy barqarorlik
Infratuzilma	Transport va ishlab chiqarishni rivojlantirish	Investitsion faollik

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, byudjet xarajatlarining tuzilmasi davlatning strategik rivojlanish maqsadlarini aks ettiradi va ularning oqilona taqsimlanishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, davlat byudjeti ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda markaziy o'rin egallovchi moliyaviy mexanizm hisoblanadi. Tadqiqot natijalari davlat byudjeti orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash va aholi farovonligini oshirish mumkinligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish, fiskal intizomni mustahkamlash va shaffoflikni ta'minlash zarurligi ilmiy jihatdan asoslab berildi. Davlat byudjetini boshqarishda strategik yondashuvni kuchaytirish, natijadorlikka asoslangan byudjetlash mexanizmlarini joriy etish va jamoatchilik nazoratini kengaytirish davlat byudjetining ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini yanada kuchaytiradi. Mazkur xulosalar davlat moliya siyosatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar va amaliy qarorlar uchun mustahkam nazariy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

REFERENCES

1. Поляк Г.Б. Банковское дело. – М.: ЮНИТИ, 2020. – 512 с.
2. Лаврушин О.И. Деньги, кредит, банки. – М.: КНОРУС, 2019. – 448 с.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank faoliyatiga oid me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2023.
4. Allamuratov Sh.A. Bank tizimi va moliyaviy bozorlar. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 300 b.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Financial Market Infrastructures. – Basel, 2018.
6. Поляк Г.Б. Государственные финансы. – М.: ЮНИТИ, 2020. – 512 с.
7. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика. – М.: Вильямс, 2019. – 744 с.
8. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, 2023.
9. Allamuratov Sh.A. Davlat moliyasi va fiskal siyosat. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 320 b.
10. Musgrave R. The Theory of Public Finance. – New York: McGraw-Hill, 2018.